

גמ' חולין (יב:) - גדול עומד על גביו

רב דניאל שטיין

א. גמ' ב"ק (יט.) - בעי רב אשי כח כחו, לסומכוס, ככחו דמי או לא, מי גמיר הלכה ומוקי לה בכח כחו, או דלמא לא גמיר הלכה כלל, תיקו. [רא"ש (פ"ב סי' ב') - בעי רב אשי כח כחו לסומכוס ככחו דמי וכו' רב אלפס ז"ל לא הביא הך בעיא משום דלסומכוס מבעיא ליה ולית הלכתא כוותיה ולי נראה דיש נפקותא גדולה בבעיא זו דמתוך בעייתו משמע דפשיטא ליה כח כחו ככחו דמי לכ"ע ולרבנן משלם על כח כחו חצי נזק כמו על כחו ומבעיא ליה אי סומכוס גמר הלכתא דצוררות לכה כחו לחצי נזק כמו לרבנן כחו או דלמא לא גמר הלכתא כלל ואף על כח כחו משלם נזק שלם].

ב. גמ' מכות (ז:ח-ה.) - נשטמ הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה וחכמים אומרים גולה. מן העץ המתבקע רבי אומר גולה, וחכמים אומרים אינו גולה וכו'. אמר רב פפא מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי, ואזול תמרי וקטול באנו למחלוקת דרבי ורבנן. פשיטא מהו דתימא ככה כחו דמי, קמ"ל. אלא כח כחו לרבי היכי משכחת לה, כגון דשדא פיסא ומחיה לגרמא, ואזיל גרמא ומחיה לכבאסא ואתר תמרי, ואזול תמרי וקטול. [חי' הרישב"א (שם) - משום דכולי עלמא כח כחו לאו ככחו דמי].

ג. גמ' שבת (עג:) - אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים, אחת משום תולש ואחת משום מפרק. [ר"ן על הרי"ף (שם) - ופרש"י שאף זה מפרק תמרים מן הדקל, ולא נהירא דאי הכי מאי איריא תמרים, בוצר וגודר ומוסק ואורה נמי ליחייב תרתי לפי שהם באילן כעין אשכול, וכשהאשכול נתלש מן האילן חייב משום תולש, וכשנחבט בקרקע ונפרקין התמרים מן האשכול חייב משום מפרק].

ד. שו"ע (סי' קנ"ט סע' ז') - צריך שיבואו המים מכה נותן, לפיכך צנור שדולה מים מן היאור ושופך בו ונמשכים ממנו המים להשקות השדה, אינו יכול ליתן ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהם, מפני שאינם באים מכה אדם, שכבר פסק כח השופך, ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים אותה תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הם באים.

ה. מרדכי ברכות (סי' ר') - ומה שהיו רוחצין מן הכיור ומושכין הברזא והמים מקלחין על ידיו היינו כח גברא דמיירי בקלוח ראשון שהיה גדול וכח ראשון הוא אי נמי חוזרין וסותמין הדד בברזא וחוזרין ומושכין כדי שיהא לעולם מכה גברא.

ו. רא"ש חולין (פ"ח סי' י"ד) - ומים שבחבית ויש בו ברזא יסיר הברזא ויחזירנו בכל שפיכה ושפיכה וקרי ביה שפיר כח גברא. כיון דע"י הסרת הברזא באין המים. ולא דמי לחבית שמוטה על צדה. אבל לא החזיר הברזא בין שפיכה לשפיכה דמי לחבית שמוטה על צדה. ואי מקרב לגבי דוולא דקאתי מכה גברא נוטלין ממנו. ואי בזע דוולא ככונס משקה כיון דמשקה מילף לייף מטבילין בה את הידים.

ז. גמ' גיטין (כג.) - הכל כשרין לכתוב את הגט, אפי' חרש, שוטה וקטן וכו'. והא לאו בני דיעה נינהו, אמר רב הונא והוא שהיה גדול עומד על גביו, א"ל רב נחמן אלא מעתה, עובד כוכבים וישראל עומד על גביו הכי נמי דכשר, וכי תימא ה"נ, והתניא עובד כוכבים פסול, עובד כוכבים לדעתיה דנפשיה עבד.

ח. חי' הרשב"א חולין (שם) - ונ"ל דאינה קושיא דאנן עיקר דיוקא מרישא דמתניתין דייקנן דקתני ושחיתתן כשירה חוץ מחרש שוטה וקטן שמא יקלקלו בשחיתתן טעמא דשמא יקלקלו הא איתברר דלא קלקלו כגון דאתא אליהו ואמר שחיתתן כשרה וכן נמי אי איכא אחרים רואין אותם שלא קלקלו שחיתתן כשרה אלמא אחרים רואין אותם לא משום שתהא ראייה במקום כונה אלא לדעת שלא קלקלו אלמא לא בעינן כונה, ואחרים רואין אותן לא משום כונה, ומאן תנא ע"כ ר' נתן היא, וזה נ"ל ברור וכו'. ורבינו הרב ז"ל תירץ שכל דבר שאפשר לעשותו ע"י שליח הוי עמידה על גביו כוונת העושה ומדין שליחות, אבל דבר שאי אפשר לעשותו ע"י שליח אף עמידת בן דעת ע"ג לא מעלה ולא מורידה במקום שצריך כונה, והלכך חליצה שא"א לעשותה ע"י שליח לא מהניא עמידת ב"ד ע"ג והיינו טעמא דשוטה שחליץ שחליצתו פסולה אבל גט שאפשר למנות שליח לכתובת הגט ולכונת כתיבת שמו ושמה ואף זה שע"ג כשליח הממונה לכתוב ולכוין בכתיבתו, וטעמא דשחיתת דלא מהני עמידת גדול ע"ג לרבנן דבעו כונה בשחיתתה לפי שהכל תלוי בדעת השוחט דאלו שחט בהמת חבירו שלא מדעתו כשרה ואע"פ שלא נתכון לה כלל בעל הבהמה אלמא כל ההיתר תלוי בדעת השוחט וכונתו משא"כ בגט דאלו אחר שגרש את אשת חבירו לא עשה ולא כלום והלכך דעת שוחט דוקא בעינן.

ט. חי' הגרנ"ט (סי' פ') - ולפי"ז אתי נמי שפיר הרשב"א דכיון דעל מעשה הכתיבה לא בעינן שליחות יכול הקטן לעשות מעשה הכתיבה, ואי משום היחוד לשמה דבעי שליחות אמרינן שהגדול העומד ע"ג נעשה שליח לייחד את הגט לשם האשה הזאת, ומי שחילק מגט לשחיתתה כונתו הוא דהא דבעינן בגט כונה לאו על מעשה הכתיבה ממש אלא לייחד הכתיבה לשם האשה, ולכך מהני נמי ע"י אחר, אבל גבי שחיתתה

והליצה בעינן כונה על המעשה עצמה, כגון גבי שחיטה כוונה לחתוך סימנים לכך לא מהני מה שמכוין אחר, דעל מעשה עצמה בעינן שבעל המעשה עצמו יכוין.

י. רא"ש פסחים (פ"ב סי' כ"ו) - ובשאלות [פ' צו סי' ע"ה] כתב לא נפק אינש ידי חובתו אלא במצה דמינטר ליה מחימוץ מן דנפלה מיא עילויה והיכא דאמטינהו לחיטין נכרי חרש שוטה וקטן לא נפיק ידי חובתו. אי נמי לשה לעיסה נכרי חרש שוטה וקטן דלאו בני שימור אינון ואף על פי דאפייה ישראל בר דיעה ועביד בהו שימור בשעת אפייה לא נפיק ידי חובתיה וכו' ורב האי גאון ז"ל כתב מצה שאפאה נכרי לפני ישראל על ידי שימור כתקונה מותרת לישראל לאוכלה. ובעלי מעשה וחסידים והתמימים מחמירין על עצמן כגאונים המחמירין ולשין ואופין בעצמן כההיא דאמרינן מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה.

יא. בית יוסף (סי' ת"ס) - ובתשובות הרשב"א (ח"א סי' כו, תקצג) מצאתי שנשאל על מצה שלשה חרש שוטה וקטן ונכרי והשיב דכיון דבמצה בעינן שימור אין אדם יוצא במצה שלשה נכרי אפילו בישראל עומד על גביו ומזהירו שיכוין לשם מצה לפי שאין הגוי עושה אלא לדעת עצמו ולא על דעתם אבל בחרש שוטה וקטן יש לדון דבפרק ב' דגיטין (כב:) תנן דחרש שוטה וקטן כשרים לכתוב גט ואוקימנא (כג.) בגדול עומד על גביהם.

ה. גמ' חולין (טז.) - אמר מר השוחט במוכני שחיטתו כשרה. והתניא שחיטתו פסולה, ל"ק הא בסרנא דפחרא, הא בסרנא דמיא. ואיבעית אימא הא והא בסרנא דמיא, ולא קשיא הא בכח ראשון, הא בכח שני, וכי הא דאמר רב פפא האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא ומית חייב, מ"ט גירי דידיה הוא דאהני ביה, וה"מ בכח ראשון, אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא.

ו. גמ' חולין (לא.) - נפלה סכין ושחטה, אע"פ ששחטה כדרכה פסולה, שנאמר בזבחת ואכלת, מה שאתה זוכה אתה אוכל, טעמא דנפלה, הא הפילה הוא כשרה ואע"ג דלא מיכוין, מאן תנא דלא בעינן כוונה לשחיטה, אמר רבא ר' נתן היא, דתני אושעיא זעירא דמן חבריא זרק סכין לנועצה בכותל, והלכה ושחטה כדרכה ר' נתן מכשיר, וחכמים פוסלים. הוא תני לה, והוא אמר לה הלכה כר' נתן.

י. גמ' חולין (קז.) - אמר רב פפא האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא, ואי מיקרב לגבי דולא דקאתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים.

רמב"ם (פ"ב שחיטה ה"ט) והכס"מ והאור שמח (שם)

גמ' ב"ק (ד:) "ואימא מבעה זה המים ... תבעה אש כתיב", תוד"ה ואימא, "וא"ת והני מים ... ולא דמי לבור"

גמ' חולין (טז.) "אמר מר השוחט במוכני ... אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא"

גמ' חולין (לא.)

שו"ע (יו"ד סי' ג' סע' א')

תוס' סנהדרין (עז.) ד"ה סוף, "ומיהו קשה ההיא ... כמ"ד אשו משום ממונו"

רא"ש ב"ק (פ"ב סי' ב') "בעי רב אשי כח כחו לסומכוס ככחו דמי ... כח כחו משלם נזק שלם"

גמ' מכות (ז-ח.) "נשמט הברזל מקתו והרג ... ואזול תמרי וקטול", וחי' הריטב"א (שם)

גמ' שבת (עג:) "אמר רב פפא האי מאן ... ואחת משום מפרק"

תוס' חולין (שם) ד"ה מאן, וד"ה זרק

חי' הרשב"א חולין (שם) ד"ה מאן, ד"ה רבותינו, וד"ה ורבינו הרב

חי' הגרנ"ט (גיטין כג.)

ס' גינת אגוז (סי' ל"ב אות ז')

[ר"ן על הרי"ף (שם) - ופרש"י שאף זה מפרק תמרים מן הדקל, ולא נהירא דאי הכי מאי איריא תמרים, בוצר וגודר ומוסק ואורה נמי ליחייב תרתי לפי שהם באילן כעין אשכול, וכשהאשכול נתלש מן האילן חייב משום תולש, וכשנחבט בקרקע ונפרקין התמרים מן האשכול חייב משום מפרק].

ע"כ. ובתוד"ה ואימא כתבו וז"ל, וא"ת והני מים ה"ד אי דמשקיל עליה בדקא דמיא ובכח ראשון כחו הוא, ואי בכח שני גרמא בעלמא הוא, כדאמרינן בסנהדרין (עז:), וי"ל דמיירי בכח שני וקמ"ל דבכח שני נמי חייב, א"נ בתר דנחו ולא דמי לבור וכו' עכ"ל. הרי שהקשו בתוס' היאך ס"ד דחייב על היזק של מים בכח שני, והרי איתא בגמ' סנהדרין (עז:): דכח שני פטור בנוזיקין, דאיתא התם אמר רב פפא האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא גירי דידיה הוא, ומיחייב. הני מילי בכח ראשון, אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא וכו'. ובגדר החילוק בין כח ראשון לכח שני פרש"י וז"ל, בכח ראשון. כשפינה להם דרך לצד זה מיד נפלו עליו דהוי כחו. אבל בכח שני. שהניחו רחוק קצת ולא נפלו המים מיד בצאתו מגדרותיהן עליו, אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם, גרמא הוא ולא מכחו וכו' עכ"ל. ותירצו בתוס' שס"ד שגם בנוזיקין חייב בכח שני, אבל כתב בחי' הרשב"א (שם) דכל זה אינו אלא לפי הס"ד של הגמ' אבל למסקנא קי"ל דכח שני פטור בנוזיקין כמו ברציחה, וז"ל, ואי משום דכח שני אינו אלא גרמא הו"א דקים ליה לתנא דגרמא כזו חייבה תורה, ומ"מ כיון דאמינא דא"א דמבעה דמתני' זה המים שוב אין לנו לחייב בכח שני דגרמא הוא וכו' עכ"ל. אמנם הרי כתב רבנו ירוחם (מישרים נתיב ל"א חלק ב') וז"ל, ועוד מוכח שם אם כפתו לפני המים והוזק בכח ראשון חייב בכח שני פטור וכתבו התוספות כי לענין מיתה יש לחלק בין כח ראשון לשני אבל לנוזיקין אפילו בכח שני חייב וכו' עכ"ל. הרי שדעת רבנו ירוחם דאע"ג שברציחה פטור בכח שני בנוזיקין חייב, וזה קאי אפילו למסקנא דמבעה אינו מים, וראה בס' שיעורי רבי שמואל (מכות את של"א הע' י"ב).¹ ויש להבין היאך רבנו ירוחם חילק בין נזיקין ורציחה לענין כח ראשון וכח שני, שאע"ג שברציחה פטור בנוזיקין חייב.

¹ אבל צ"ע מה שהביא ר' ירוחם כן בשם התוס', דבתוס' ב"ק הנ"ל מבואר להיפוך דבכח שני גרמא בעלמא הוי ופטור בנוזיקין, ורק לפי ההו"א דמבעה זה המים הוי ס"ד דחייב גם בכח שני, אבל לפי המסקנא באמת הוי גרמא ופטור נמי אנוזיקין, וע"ש מה שכתב לתרץ דחייב מטעם גרמי.

ב[כח גברא - ובס' בעקבי הצאן (סי' ז' אות ז'-ח') תירץ עפ"י הא דאיתא בגמ' חולין (טז.), אמר מר השוחט במוכני שחיטתו כשרה. והתניא שחיטתו פסולה, ל"ק הא בסרנא דפחרא, הא בסרנא דמיא. ואיבעית אימא הא והא בסרנא דמיא, ולא קשיא הא בכח ראשון, הא בכח שני, וכי הא דאמר רב פפא האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא ומית חייב, מ"ט גירי ידידיה הוא דאהני ביה, וה"מ בכח ראשון, אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא וכו' עכ"ל. הרי שגם שחיטה מחלקינן בין כח ראשון וכח שני. ואיתא בשו"ע (יו"ד סי' ג') וז"ל, שחיטת חולין אינה צריכה כוונה. אפילו מתעסק בעלמא לחתוך, או שזרק סכין לנועצה בכותל, ושחט כהלכתה כשרה וכו' אבל אם נפלה מעצמה, פסולה, דבעינן כח גברא. וכן אם היה הסכין מונח בחיקו או בידו, ונפלה מידו או מחיקו שלא בכוונה, כנפלה מעצמה דמי, ופסולה וכו' עכ"ל. אך מבואר בגמ' ב"ק (כו:), אמר רבה היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה, ועמד ונפלה, לענין נזקין חייב וכו' ע"כ. ויש להבין אמאי באבן מונחת בחיקו ועמד ונפלה חייב לענין נזיקין, ומכ"מ השחיטה בכח"ג פסולה. וכתב בביאור הגר"א (שם ס"ק ה') דשאני שחיטה דבעי כח גברא משא"כ בנזיקין. כלומר בנזיקין סגי במה שהמעשה מתייחסת אליו אבל בשחיטה בעי כח גברא בעשיית המעשה, ובסכין מונחת בחיקו ועמד ונפלה חשיב כמעשה האדם אבל לא ככח גברא. ונראה שה"ה שיש לומר שאין מחלקין בין כח ראשון לכח שני אלא ברציחה ובשחיטה שבעי כח גברא, אבל בנזיקין שא"צ אלא מעשה האדם אין לחלק בהכי וחייב בכל גווני.

וגם הקשו בתוס' סנהדרין (עז). ד"ה סוף וז"ל ומיהו קשה ההיא דזרק צרור למעלה דבסמוך דמשמע דאי לא אולא לצדדין אלא לתחת פטור אמאי ליחייב מידי דהוה אאבנו וסכיננו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה דחייב משום אשו אי בהדי דאזלי קא מזקי כדאיתא בפ"ק דב"ק (ד' ו.) וכו' וצריך לומר דהיינו למ"ד אשו משום ממונו והא דנתן בפ"ב דחולין (דף לא.) נפלה סכין מידו ושחט שחיטתו פסולה ודייק טעמא דנפלה הא הפילה הוא כשירה כמאן כרבי נתן דלא בעי כוונה קשה נפלה נמי ליהוי כי הפילה למ"ד אשו משום חציו וכו' אלא נראה דאתא ההיא סוגיא כמ"ד אשו משום ממונו וכו' עכ"ל. וכתב בחידושי רבנו חיים הלוי (פ"א שכנים) לתרץ קושיית התוס' וז"ל, ונראה לומר דבאמת אף דאמרינן דאשו משום חציו, אבל זה הרי לא חידש לן רק דהוי כאילו הוא בעצמו עשה את המעשה, וכמו שירה חץ, אבל זה הרי לא מצינו כלל בחציו שיהיה חשוב נעשה המעשה מכחו, אלא דחשוב שהוא עשה המעשה בידים, אבל לא שיהא נעשה מכחו. ולכן גבי חיובי ממונו וכו' דבעינן רק שיעשה הוא את המעשה, אבל כחו לא בעינן כלל, ולהכי שפיר אמרינן דכיון דאשו משום חציו נמצא דהוא עשה את המעשה ומתחייב בזה, משא"כ בשחיטה, דבעינן כח גברא דוקא, א"כ מה לן בכך דהוי חציו, והוי כאילו עשה את המעשה, אבל עכ"פ הרי לא נעשתה מכחו, וגבי שחיטה הרי כחו בעינן, ולהכי שפיר כי נפלה סכין ושחטה שחיטתו פסולה, דאף דהוי חציו והוי כאילו עשה הוא את המעשה, אבל מ"מ הרי אין כאן כח גברא ופסולה וכו' עכ"ל. הרי שתירץ הגר"ח שיש לחלק בין נזיקין שחייב כל היכא שהמעשה נחשב כמעשיו ושייך אליו, משא"כ בשחיטה ורציחה שאינו חייב אלא היכא שיש כח גברא. ולכן רק בנזיקין הוא דאמרינן אשו משום חציו חייב משא"כ ברציחה ושחיטה, וגם י"ל דרק בשחיטה ורציחה הוא דמחלקינן בין כח ראשון לכח שני ולא בנזיקין. וא"כ י"ל דגם לענין עשיית מצות לשמה ועשיית ציצית לשמה, שא"צ כח גברא, שפיר סגי בכח שני ולא בעי דוקא כח ראשון.²

ג[כח כחו - גמ' ב"ק (יט). בעי רב אשי כח כחו, לסומכוס, ככחו דמי או לא, מי גמיר הלכה ומוקי לה בכח כחו, או דלמא לא גמיר הלכה כלל, תיקו וכו' ע"כ. וכתב הרא"ש (פ"ב סי' ב') וז"ל, בעי רב אשי כח כחו לסומכוס ככחו דמי וכו' רב אלפס ז"ל לא הביא הך בעיא משום דלסומכוס מבעיא ליה ולית הלכתא כוותיה ולי נראה דיש נפקותא גדולה בבעיא זו דמתוך בעייתו משמע דפשיטא ליה כח כחו ככחו דמי לכ"ע ולרבנן משלם על כח כחו חציו נזק כמו על כחו וכו' עכ"ל. הרי שנקט הרא"ש לדעת החכמים דסומכוס שכח כחו דמי וחייב בנזיקין. אמנם איתא בגמ' מכות (ז-ח.), נשמט הברזל מקתו והרג, רבי אומר אינו גולה, וחכמים אומרים גולה. מן העץ המתבקע רבי אומר גולה, וחכמים אומרים אינו גולה וכו'. אמר רב פפא מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי, ואזול תמרי וקטול באנו למחלוקת דרבי ורבנן. פשיטא מהו דתימא ככח כחו דמי, קמ"ל. אלא כח כחו לרבי היכי משכחת לה, כגון דשדא פיסא ומחיה לגרמא, ואזיל גרמא ומחיה לכבאסא ואתר תמרי, ואזול תמרי וקטול וכו' עכ"ל. וכתב בחי' הריטב"א (שם) וז"ל, משום דכולי עלמא כח כחו לאו ככחו דמי וכו' עכ"ל. הרי שנקט הריטב"א דפשיטא ליה להגמ' במכות דכח כחו לאו ככחו דמי ולכן מחפשים לדעת רבי מה חשיב ככח כחו דפטור עליה ברציחה, וא"כ היאך ס"ל להרא"ש דכח כחו חייב בנזיקין, וכן הקשה בנחלת דוד (שם). ובס' בעקבי הצאן (שם אות י') תי' דיש לחלק בין רציחה דאינו חייב היכא שיש כח גברא, דבכח"ג יש לחלק בין כחו דחייב לכח כחו דפטור, משא"כ לענין נזיקין דא"צ כח גברא וכל היכא דחשיב כמעשה האדם חייבין עליה, מסתבר שאין לחלק בין כחו לכח כחו. וגם הרי איתא בגמ' שבת (עג:.) אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתיים, אחת משום

² וראה בס' בעקבי הצאן (שם) שהביא מהס' שדי חמד (מערכת חמץ ומצה סי' י"ג אות י"ב) הביא מהגר"ש קלוגר ז"ל כמה טעמים שהתנגד להמצות מכוונה, ואחד מהטעמים היה משום שא"א לעשותם לשמה, דאע"פ שהלוחץ על הכפתור ואומר שהוא עושה כן לשמה, אבל הרי זה אינו אלא בכח הראשון של החשמל אבל בכח השני לא חשיב עליו דין לשמה, אלא כנעשית מאליה, וע"ע בתשו' ארץ צבי (סי' ה') דרק מה שיוצא בכח הראשונה חשיב ככח ראשון לענין זה, וכדברי הראשונים הנ"ל. וכגון זה חשש בתשו' דבר אברהם (ח"ג סוס"י י"ג) לענין מילוי מקואות ע"י דחיקת בכפתור העלעקטרי שיפתח את הלול, דהמים שבאים בכח שני יהיו פסולים משום היותו ע"י אדם. ולמעשה בנידון של המצות מכוונה, הביא בתשו' ארץ צבי (שם) מהמג"א (סי' קנ"ט ס"ק כ"א) דכל מה שמחלקינן בין כח ראשון וכח שני, היינו דוקא היכא שהוא אינו עושה מעשה בגוף המים רק שהסיר את הברזא והוי הסרת המונע, אבל היכא שעשה מעשה בגוף המים הכל חשיב ככח גברא אפילו לענין כח שני, ולכן הקיל בנידון המצות. וע"ע בס' מקראי קדש (פסח ח"ב סי' ג') שהביא בשם החזו"א (או"ח סי' ו' ד"ה ונראה, השני), דהואיל והכח הראשון היה לשמה כל מה שעשה אח"כ חשיב כלשמה. ועי' כזה בתשו' מהרש"ם (ח"ב סי' ט"ז) הו"ד במקראי קדש שם, שכתב דאולי זה אינו חשיב כולו כמעשה האדם הואיל וגם ההתחלה לא היה אלא בתורת הסרת המונע, אבל הכא שעושה תחילת הלישה ע"י האדם והוא מניח את העיסה לתוך המכונה חשיב כעשה מעשה בגוף הדבר דכל המשך ממעשיו חשיב כמעשה אחת לענין לשמה, וכן כתב בתשו' חת"ס (או"ח סי' קכ"ח) דגם בנוגע לקצירה לשמה כתב סברא כזו. ואף הביא בס' מקראי קדש, מהתשו' ירושת הפליטה (סי' ד') בשם הגר"מ בנעט, דמה שהאדם גורם תנועת החשמל זה נקרא כולו כח האדם. אבל אולי י"ל דכונת החזו"א הוי דאפילו את"ל דלא אמרינן דהכל חשיב ככח גברא, אבל לענין המשך עשייתו לשמה לא בעי כח גברא אלא סגי במה שהוא מעשה האדם אפילו בכח שני, ועי' בתורת רפאל (סי' ע"ג) ובתשו' יחזה דעת (ח"א סי' י"ד) וע"ש. עוד הביא בס' מקראי קדש מהס' חסד לאברהם (תנינא או"ח סי' ג') שהציע כדברינו הנ"ל דלא בעי דין כח גברא בעשיית מצה כלל אלא בשחיטה.

תולש ואחת משום מפרק וכו' ע"כ. וכתב הר"ן על הרי"ף (שם) וז"ל, ופרש"י שאף זה מפרק תמרים מן הדקל, ולא נהירא דאי הכי מאי איריא תמרים, בוצר וגודר ומוסק ואורה נמי ליחייב תרתי לפי שהם באילן כעין אשכול, וכשהאשכול נתלש מן האילן חייב משום תולש, וכשנחבט בקרקע ונפרקין התמרים מן האשכול חייב משום מפרק וכו' עכ"ל. ונמצא שלדעת הר"ן בפירוש שיטת רש"י, דחייב נמי על כח כחו בשבת, דלא בעינן כח גברא וסגי במעשה האדם כנזיקין.³

ד' כח גברא ונטילת ידיים - איתא בגמ' חולין (קז.), אמר רב פפא האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא, ואי מיקרב לגבי דולא דקאתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים וכו' ע"כ. ולכן איתא בשו"ע (סי' קנ"ט סע' ז') וז"ל, צריך שיבואו המים מכח נותן, לפיכך צנור שדולה מים מן היאור ושופך בו ונמשכים ממנו המים להשקות השדה, אינו יכול ליתן ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהם, מפני שאינם באים מכח אדם, שכבר פסק כח השופך, ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים אותה תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הם באים וכו' עכ"ל. הרי בשופכין לביב מים מכלים גדולים, שפיר נוטלים ידים בכח ראשון ולא בכח שני, דגם בנטילת ידיים בעי כח גברא, ויש לחלק בין כח ראשון וכח שני. וגם כתב המרדכי לברכות (סי' ר') וז"ל, ומה שהיו רוחצין מן הכיור ומושכין הברזא והמים מקלחין על ידיו היינו כח גברא דמיירי בקלוח ראשון שהיה גדול וכח ראשון הוא אי נמי חוזרין וסותמין הדד בברזא וחוזרין ומושכין כדי שיהא לעולם מכח גברא וכו' עכ"ל. והרא"ש חולין (פ"ח סי' י"ד) וז"ל, ומים שבחבית ויש בו ברזא יסיר הברזא ויחזירנו בכל שפיכה ושפיכה וקרי ביה שפיר כח גברא. כיון דע"י הסרת הברזא באין המים. ולא דמי לחבית שמוטה על צדה. נד אבל לא החזיר הברזא בין שפיכה לשפיכה דמי לחבית שמוטה על צדה. נה ואי מקרב לגבי דולא דקאתי מכח גברא נוטלין ממנו. ואי בזע דולא ככונס משקה כיון דמשקה מילף לייף מטבילין בה את הידים וכו' עכ"ל. הרי שאם פותחים הברז המונח בחבית, כל המים הבאים בתחילה חשובים ככח ראשון ונוטלין עמו, וא"כ אם פותח וסוגר בכל פעם, חשיב הכל ככח ראשון ומהני לנט"י. אמנם כתבו הפוסקים דכל זה דוקא בחבית שיש בו תורת כלי, משא"כ בהצינור והכלים והצינורים המחוברים להברז שכולם מחוברים להבית וחשובים כמחובר ובטל מעליהם תורת כלי, דאין ליטול ידיו גם בפתיחת הברז בכל פעם, דאין כאן כלי לנט"י, אך נקט בתשו' צי"א (ח"ח סי' ז') שבשעה"ד יש להקל דאולי הצינורות בתוך הבית חשובים ככלים, וראה בס' פסקי תשובות (שם ס"ק י"ט).

³ וראה בס' משנת השבת (עמ' ל"ה) ובס' מעשה וגרמא בהלכה (חלק ה' פרק ב' אות ב') ודלא כהאור שמח (פ"ט ה"ב) ובתשו' אהיעזר (ח"ג סי' ס') ובתשו' אבני נזר (או"ח סי' ש"ל) שהתיר כח כחו לענין שבת.